

Reforma poplatků za skládkování a spalování odpadu

Převážná většina komunálního odpadu končí na skládkách nebo se pálí. Skládkování i spalování zbytečně plýtvá dřevem, ropou, hliníkem a dalšími kvalitními surovinami, jež musí být se značnými ekologickými škodami znovu vytěženy a vyrobeny. Skládky a spalovny také poškozují zdraví obyvatel okolních obcí i krajinu. Přitom ve využívání druhotných surovin kulháme daleko za sousedními evropskými státy. Hnutí DUHA proto prosazuje balíček opatření, která by pomohla lepší recyklaci. První krok: zvýšit příliš nízké poplatky za skládkování a uzavřít nesmyslnou díru v zákoně, jež spalovny od poplatků úplně osvobozuje.

Skládkování a pálení odpadu

Převážná většina komunálních odpadů se u nás skládá nebo spaluje. V provozu je 408 skládek, tedy zhruba třicet v každém kraji [1]. *"V současné době je kapacita [českých] skládek nadbytečná a recyklace v deficitu",*

varovala studie Světové banky [2]. Celkem tři spalovny jsou schopny ročně spálit přibližně 650 tisíc tun komunálního odpadu.

Plýtvání surovinami

Uloženy nebo spáleny jsou tak statisíce tun kvalitních a využitelných materiálů včetně papíru, hliníku, dřeva, kompostovatelného biologického odpadu či plastů. Zvyšují se tedy nároky na těžbu přírodních surovin, spotřebu energie i znečištění ze zpracování. Každý kilogram skládkovaného nebo páleného odpadu znamená více pokácených stromů, více povrchových dolů, více toxických látek a větší exhalace oxidu uhličitého. Třeba výroba tuny hliníku z přírodního zdroje (bauxitu) vyžaduje asi 217 kilojoulů energie, především elektřiny užívané v hliníkárnách. Ve srovnání s tím produkce z recyklovaného hliníku vyžaduje pouze 8 kJ/t, a šetří tak asi 96 % energie [3].

Znečištění a zdraví

Spalovny také významně přispívají k celkovým emisím rtuti, kadmia, dioxinů a jiných toxických látek. Lidem žijících v okolních obcích zaznamenali významný nárůst rakoviny hrtanu [4], plic [5], žaludku a jater [6] i častější případy narození dvojčat [7]. Ale tyto studie jsou problematické: výsledky mohou totiž ovlivňovat jiné zdroje znečištění, včetně starších. Proto bývá obtížné určit příčinu onemocnění. Navíc vznikly v okolí spaloven starších typů.

Ovšem jedna z posledních analýz v Portugalsku ukázala statisticky významně vyšší obsah dioxinů v mateřském mléce u žen žijících v okolí moderní spalovny – problém tedy evidentně nevyřešily ani nové, přísné evropské limity na emise ze spaloven [8].

Při ukládání kuchyňského a zahradního odpadu či papíru na skládky vzniká rozkladem tzv. skládkový plyn – směs různých látek, včetně toxických. Zřejmě právě skládkový plyn způsobuje vyšší nemocnost lidí žijících v okolí skládek: U obyvatel žijících nedaleko skládky se častěji objevují syndromy jako bolest hlavy, únava, podráždění očí, nevolnost nebo kožní efekty [9]. Děti žen, které byly nejvíce vystavené toxickým emisím ze skládky komunálního odpadu, měly o 20 % větší pravděpodobnost nízké porodní hmotnosti [10]. Je také potvrzen zvýšený výskyt řady druhů rakoviny [11]. Život v sousedství skládek je navíc prostě nepříjemný kvůli zásahu do krajiny, zápachu aj.

Nízká recyklace

Každý rok u nás vzniká necelých pět milionů tun komunálního odpadu [1]. Přitom recyklace kulhá daleko pozadu za evropskými sousedy. Využívá se jen asi 12 % odpadků [1]. Důsledkem je nesmyslné plýtvání ekonomickými zdroji i zbytečné ekologické škody. Zato v Německu nebo Rakousku recyklují už přes 50 %, stejně jako v dalších zemích [12].

Nízké poplatky za skládkování

Mezi hlavní příčiny patří velmi laciné skládkování a nesmyslná úleva pro spalovny. Stává se proto daleko výhodnějším odpadky sypat na skládky nebo je pálit než recyklovat.

Za ukládání na skládku je producent odpadu povinen platit poplatek. Zákon stanovil nízkou cílovou sazbu 500 korun za tunu běžného komunálního odpadu. Ovšem dokonce ani té nebude dosaženo před rokem 2009. Nyní jedna tuna přijde na pouhých 300 korun. V případě, že jde o tzv. nebezpečný (toxický) odpad, se platí vyšší částka a navíc ještě zvláštní příplatek za rizikovou složku.

Přitom v západoevropských zemích jsou sazby obvykle několikanásobně vyšší – běžně v přepočtu více než 1500 korun. Na velmi nízké české poplatky za skládkování upozornila už Světová banka [13]. Český ekologický ústav varoval, že se tak část nákladů nutně přenesou na příští generace [14].

Osvobození pro spalovny

Navíc spalovny jsou od poplatků úplně osvobozeny. Přitom pohlcují papír, plasty a další kvalitní druhotné suroviny, stejně jako skládky. Na každou spálenou tunu odpadků vzniká asi 300 kilogramů škváry a přes 30 kilogramů toxického popele, který musí být uložen na speciálně zabezpečených skládkách. Pálení způsobuje značné exhalace oxidu uhličitého.

Není žádný důvod, proč by spalovny měly mít nulové poplatky. Dostávají tak zvláštní státní podporu, která je nespravedlivě zvýhodňuje. Osvobození od poplatků dále podkopává snahu o zvýšení recyklace. Motivuje města a kraje, aby namísto vyššího třídění odpadu budovaly nové spalovny. Dochází tedy jen k přesunu odpadů z jednoho způsobu odstranění (skládky) k jinému (spalovny).

Tabulka 1: Současné sazby poplatků za ukládání odpadu (koruny za tunu)

Kategorie	2005-2006	2007-2008	od 2009
Skládkování - komunální a ostatní odpad	300	400	500
Pálení odpadu	žádné	žádné	žádné
Skládkování - nebezpečný (toxický) odpad	1200	1400	1700
Skládkování - rizikový příplatek za nebezpečný odpad	2500	3300	4500

Zdroj: zákon č. 106/2005 Sb., o odpadech

Tabulka 2: Poplatky za ukládání komunálního odpadu v různých státech Evropy

Země a druh poplatku	Sazba v €	Sazba v Kč
Dánsko		
- skládkování	50	1500
- spalovny bez využití energie	44	1320
- spalovny s využitím energie	38	1140
Finsko – skládkování	15	450
Vlámsko		
- skládkování (maximálně)	61	1830
- spalování (maximálně)	6,2	186
Francie – skládkování (maximálně)	9,1	273
Nizozemsko		
- skládkování, odpad do 1100 kg/m ³	77,9	2337
- skládkování, odpad nad 1100 kg/m ³	90,3	2709
- spalování	29,7	891
Norsko		
- skládkování	37,5	1125
- spalování	28	840
Rakousko		
- skládkování upraveného odpadu (minimálně)	21,8	654
- skládkování neupraveného odpadu (maximálně)	87	2610
Švédsko - skládkování	29	870
Švýcarsko – skládkování	90–105	2700–3150

Poznámka: Pro přepočítání byl použit kurs 30 korun za euro. V zemích, kde euro neplatí, je uveden přepočítání z národní měny na eura.

Zdroj: Speck 2000 [15], Konfederace evropských spaloven odpadů 2005 [16]

Zavedení poplatku navíc motivuje spalovny, aby pálily jen výhřevné odpady. Nebude se tedy zbytečně pálit málo výhřevný, vlhký biologický odpad, který je výhodnější kompostovat a vrátit do půdy. Půdě se tak vrací živiny a klesá eroze.

Sazby v evropských zemích

Řada evropských zemí zavedla vysoké poplatky nebo daně ze skládkování s cílem podpořit recyklaci. Mnohé státy vybírají poplatky také za pálení komunálních odpadů. Zavedení poplatku také pro spalovny se podporuje recyklaci a brání plýtvání energií i surovinami.

Některé příklady uvádí Tabulka 2. Například v Dánsku platí poplatky za skládkování a spalování komunálního odpadu od roku 1987. Sazba činí v přepočtu asi 1500 Kč za tunu v případě skládek a zhruba 1140–1320 Kč ve spalovnách (spalovny s využitím energie jsou zvýhodněny). Recyklace zde překračuje 35 % [12].

Reforma poplatků: návrh Hnutí DUHA

Hnutí DUHA prosazuje reformu poplatků, jež by se neměla vztahovat pouze na skládkování, ale na veškeré způsoby odstraňování komunálních odpadů, tedy i spalování. Uzavře se tak díra v zákoně, vinou které spalovny neplatí nic.

Navíc by se měla změnit struktura poplatků. Státní Plán odpadového hospodářství i evropské směrnice požadují, aby skládkování tzv. biologicky rozložitelných odpadů postupně (do roku 2020) klesalo až na 35 % hmotnosti z roku 1995. Při tlení biologicky rozložitelných odpadů (kuchyňské zbytky, papír, zahradní odpad aj.) na skládkách totiž vzniká metan, plyn, který silně přispívá ke globálním změnám podnebí. Proto navrhuje, aby poplatek byl diferencován podle obsahu tohoto odpadu: tedy podle toho, zda byl, či nebyl

Tabulka 3: Sazby základního poplatku za odstraňování komunálních odpadů po reformě podle návrhu Hnutí DUHA (Kč/tunu)

Kategorie odpadu	2008	2009–2012	2013–2015
Skládkování SKO bez úpravy - Kód D1	1500	3000	3500
Skládkování vyříděného SKO* - Kód D1	400	1200	1800
Spalování SKO - kód D10	750	1500	1800
Skládkování biologicky stabilizovaného** SKO	400	600	900

* Za vyříděný SKO se pro tento účel považuje úprava SKO formou jeho třídění u fyzických osob. Avšak tříděním se rozumí třídění papíru, plastů, kovů, skla a biologicky rozložitelných odpadů.

** Za odpady biologicky stabilizované jsou považovány SKO upravené biologickými metodami tak, že nejsou považovány za odpady biologicky rozložitelné.

upraven. Úprava může spočívat v biologickém nebo tepelném odbourání biologicky rozložitelného odpadu. Za neupravený odpad se bude platit více. Poplatek by se také lišil také v závislosti na tom, zda z odpadů byly či nebyly vyříděny materiálově využitelné druhy odpadů. Producent tak bude motivován, aby zajistil třídění recyklovatelného odpadu.

Poplatky za skládkování neupravených, nevyříděných odpadů by se tedy zvýšily tak, aby do roku 2015 dosáhly až 3500 korun za tunu.

V případě, že by z odpadu byly vyříděny materiálově využitelné složky, klesl by poplatek na polovinu (1750 Kč/t). Pokud by odpad byl navíc upraven, sníží se poplatek až na 150 Kč/t.

Adekvátně by se zvedla také sazba za nebezpečný odpad a rizikový příplatek. Podrobnosti koncepce uvádí Tabulka 3.

Příjemce poplatku

Hnutí DUHA navíc navrhuje změnit příjemce poplatků. Celá platba je nyní příjmem obce, kde se skládka nachází. Tato koncepce vznikla začátkem devadesátých let. Tehdy bylo potřeba rychle vybudovat nové skládky s lepším zabezpečením, aby šlo staré nezabezpečené uzavřít. Proto obce dostaly finanční náhradu za to, že na svém katastru povolily novou skládku.

Dnes, po patnácti letech, je ovšem úplně jiná situace. Česká republika další skládky nepotřebuje. Není proto už potřeba motivovat obce k jejich budování. Obce se skládkami využívají příjmu k financování projektů, které vůbec neslouží ke snížení dopadů skládky na zdraví místních lidí. Únanov (1100 obyvatel) si z peněz za největší skládku v Jihomoravském kraji postavil bazén.

Nezbytné zvyšování poplatků by nemělo vést k dalšímu bohatnutí obcí na úkor recyklace. Hnutí DUHA proto navrhuje, aby poplatek byl příjmem krajských úřadů. Financovány by z něj byly výhradně projekty lepších recyklačních služeb pro občany. Obcím se skládkami by přechodně připadl poplatek za skládkování pouze ve výši maximálně 300 korun za tunu.

Lepší recyklační služby

Reforma poplatků je součástí balíčku opatření ke zvýšení recyklace odpadu.

Vláda v plánu nakládání s odpady na příštích deset let schválila záměr zvýšit recyklaci na 50 % do roku 2010. Zatím však chybí konkrétní opatření, která by splnění tohoto cíle umožnila. Navíc nízké poplatky lepší recyklaci přímo sabotují. Hnutí DUHA proto navrhuje:

- reformovat poplatky za skládkování a rozšířit je na veškeré odstraňování odpadů, aby se vyšší recyklace vyplácela;
- po vzoru Slovenska zavést do roku 2010 povinnost obcí umožnit občanům třídít papír, plasty, sklo, kovy a biologicky rozložitelný odpad;
- ekonomicky motivovat obce k snižování množství komunálních odpadů, což je přiměřeno investovat do lepších recyklačních služeb pro domy a byty podle úspěšných západoevropských zemí, aby třídít odpad bylo stejně snadné jako sypat jej do popelnice.

Návrhy jsou založeny na zkušenostech evropských států (Německo, Rakousko, Dánsko, Nizozemsko, Švýcarsko, Švédsko a další) i jiných vyspělých zemí (USA, Kanada, Austrálie, Nový Zéland). Účinnými programy se zde

podánilo během šesti až deseti let snížit množství odpadu vyvážené na skládky až o 75 %.

Přínosy vyšší recyklace

- **Recyklace šetří kvalitní suroviny.** Zajistí, že kvalitní materiály (papír, plasty, hliník, dřevo a další) budou znovu využity. Brání tedy zbytečnému plýtvání.
- **Recyklace je čistá.** Spalování odpadu i skládky zvyšují znečištění. Recyklace navíc ušetří energii nezbytnou k nové výrobě materiálů, které by jinak byly vyplývány. Výroba jednoho kilogramu hliníku z přírodní suroviny spotřebuje dvacetkrát více energie než jeho recyklace.
- **Recyklace snižuje skládkování.** Ministerstvo životního prostředí spočítalo, že pokud bude vládní odpadová strategie postavena na vysoké recyklaci, na skládkách skončí méně zbytkového odpadu než v případě, že by vsadila na stavbu nových spaloven [11].
- **Recyklace je levnější.** Ministerstvo také potvrdilo, že recyklační řešení má nižší investiční i provozní náklady než rozvoj pálení odpadu [11]. Veřejné rozpočty ušetří až několik miliard korun.
- **Recyklace snižuje nezaměstnanost.** Recyklace miliónu tun odpadu vytvoří kolem 400-590 pracovních míst, zatímco jeho spálení asi 100-290 a uložení na skládku pouze 40-60 [12].

Prameny

- [1] Zpráva o životním prostředí České republiky v roce 2004, MŽP, Praha 2005
- [2] Country study: the Czech Republic. Main report, World Bank, Washington, D.C. 1999
- [3] Sheehan, B.: Zero Waste, Recycling and Climate Change, GrassRoots Recycling Network, October, 2000
- [4] § 10 (1) a §11 (1) zákona o odpadech
- [5] VaV 720/2/00, Intenzifikace sběru a třídění komunálního odpadu
- [6] § 39 (14) zákona 223/2001, o odpadech po změně zákonem 24/2004 Zz.
- [7] High diversion of municipal waste: It is achievable?, Volume 2: Best practice in achieving high diversion, Resource recovery forum, London 2004
- [8] Kotoulová, Z.: Omezení skládkování biologicky rozložitelných odpadů, SLEEKO, Praha 2002
- [9] Kropáček, I.: Poplatek motivující obce k snižování množství odpadu, Hnutí DUHA, Brno 2005
- [10] Váňa, J., Slejška, A.: Mechanicko-biologická úprava tuhých komunálních odpadů. BIOM on line, 22.8.2002, <http://www.biom.cz/index.shtml?x=96505>
- [11] Směrná část Plánu odpadového hospodářství, verze 2.4., Ministerstvo životního prostředí, Praha 2002
- [12] Kotecký, V.: Čistá práce. Přínosy ekologických opatření pro zaměstnanost a ekonomiku, Hnutí DUHA, Brno 2003

Vydalo Hnutí DUHA
Ivo Kropáček, říjen 2006

Tento dokument byl vytvořen za finanční pomoci Evropské unie. Za obsah tohoto dokumentu je výhradně odpovědné Hnutí DUHA a nelze jej v žádném případě považovat za názor Evropské unie.

A ▶ Bratislavská 31, 602 00 Brno
T ▶ 545 214 431
F ▶ 245 214 428
E ▶ info@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz